

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Török Filológiai Tanszék

Cserjétől a csészéig

avagy a kávé és a kávéházi kultúra elterjedése az oszmánli
időkben

Készítette: Hajnal Bettina

Keleti nyelvek és kultúrák török szakirány III. évfolyam

Budapest

2012

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK.....	2
1. Bevezetés.....	3
2. Mese a kávéról.....	4
3. A kávé hódító útja.....	6
4. Az első kávéházak Isztambulban	8
5. Építészet és belső tér.....	9
6. A kávé és a kávéházak tilalmáról.....	11
7. A társadalmi életben betöltött szerepük	11
8. A szórakozás, játékok és erkölcsstelenség helyei.....	14
9. Kávéházi típusok	17
8.1. Szomszédsági kávéházak (Mahalle Kahvehaneleri)	17
8.2. Iparosok kávéházai (Esnaf Kahvehaneleri)	18
8.3. Janicsárok kávéházai (Yeniçeri Kahvehaneleri).....	18
8.4. Zenész kávéházak (Semai;Çalgılı Kahvehaneler).....	19
8.5. Szegények kávéházai (İmaret Kahvehaneleri).....	20
8.6. Kábítószerfüggők kávéházai (Esrarkeş ya da Esrar Kahvehaneleri) ...	20
8.7. Mesemondók kávéházai (Meddah Kahvehaneleri).....	21
8.8. Mozgó kávéházak (Seyyar Kahvehaneler)	21
10. A kávéházak jelene.....	22
Felhasznált irodalom.....	24
Internetes források	25

1. Bevezetés

„Van a kávé...A fekete. Olyan, mint az élet. Sötét és keserű. És van a kávéház. Ahol nem a kávé a legfontosabb, hanem a találkozás. A beszélgetés. Két ember beszél, beszél, beszél, és egy napon a kávé más értelmet nyer. Átalakul érzelmekké. Többé már nem egyszerű kávé, hanem barátság, szeretet, vagy éppen szerelem. Az iránt, akivel a kávézás élményét az ember megosztja. Attól kezdve minden csésze kávé ezt jelenti. A másikat. Még akkor is, ha nincs jelen. Emléke, emlékeztetője lesz. És ekkor már nem sötét, és nem keserű..”
(Csitáry-Hock Tamás: Mosolyhíd)

Ez a dolgozat a kávéházakról szól. Olyan kávéházakról, amelyekre ma már nemigen bukkanunk. Nem azért, mert népszerűtlenek, hanem azért, mert napjainkban egyre inkább szaporodnak ezek a közkedvelt intézmények. De kétlem, hogy manapság, amikor belépünk egy 'caféba' vagy 'pubba', meglegljük azt a hol édes, hol keserű hangulatot, melyet megtaláltak azok, akik végigélték a kávéházak születését, és részesei voltak a kávéházak „kultuszának”.

A kávé élvezete több mint ezeréves múltra tekint vissza. A kávé a világon a legelterjedtebb fogyasztási cikk, férfiak és nők napi rituáléjának szerves része. Van, aki az ízéért, más a hatásért, és van aki, pedig a napi sikeres ébredés érdekében issza. Nem sok növényről, élelmiszerről, vagy italról mondható el, hogy olyannyira befolyásolta világunk működését, mint a kávé. A világ minden országában fogyasztanak kávé az emberek, három emberből kettő rendszeres kávéfogyasztó. Az is bizony állítható, hogy a világ második legkedveltebb italának számít a kávé. A világ kávékultúrája folyamatosan formálódik, Európában vannak régiók, országok, melyek kávéfogyasztási kultúrája nagyon híres, továbbá jelentősen formálódott az utóbbi évtizedekben az otthoni és a különleges minőségű kávék fogyasztásának módja is. A kávé több mint egy élvezeti cikk, misztikum, kulináris élvezet, és nem utolsó sorban történelem. A kávé mindig is egzotikus ital volt, és napjainkig is az maradt. Szinte minden ember szájában összefut a nyál, a forró, gőzölgő szenvedélytől, amit egy csésze erős, fekete kávé nyújt. Mindegy, hogy egy álmos reggelen egyedül elmélázva, társaságban, esetleg egy török bazár forgatagában

kortyolgatja az ember, vagy épp egy luxus jacht fedélzetén egy trópusi éjszaka leple alatt. Egy csésze illatos kávé a világ minden pontján nagy népszerűségnek örvend, főként Törökországban. Egy csésze kávé bármilyen apropóból el lehet fogyasztani, a lényeg ugyanis nem a kávé élvezete, hanem a hozzá kapcsolódó beszélgetés, és a társasági élet, a kávé csak egy „ürügy”. Persze olyan ürügy, amelynek igen nagy figyelmet szentelnek. Kávé a két kontinensen átívelő országban mindenütt isznak: otthon, vendégségben, társaságban, és a hagyományos török kávézóknak, az úgynevezett kahvehaneler-ekben. A férfiak itt találkoznak, beszélnek meg a híreket, politizálnak, tavlát játszanak és vízpipát szívnak. Egy török közmondás szerint, aki barátaival török kávé iszik, negyven évre megtartja őket.

2. Mese a kávéról

A kávé története több száz évre nyúlik vissza, és nem lehet pontosan tudni, hogy ki volt az első, aki rájött a kávé élénkítő hatására. Eredete mára a legendák ködébe vész, azonban egy fennmaradt történetből kiderül, hogy már i.e. 300 körül ismerték a kávészemek frissítő hatását.

Az egyik legenda szerint egy arábiai fiú, akit Khaldinak hívtak, gyakran legeltette kecskéit egy kolostor melletti legelőn. Egy napon feltűnt neki, hogy kecskéi a szokottnál élénkebben szökdécseltek haza. Kíváncsi volt a különös jelenség okára, ezért követni kezdte a kecskéket. Megfigyelte, hogy a kecskék piros bogyókat rágsááltak egy zöld bokorról. Hogy végére járjon, ő is evett a bogyókból, melyek hatására hamarosan élénk állapotba került. Lelkesen elújságotta a felfedezését boldog-boldogtalannak. Egy napon elment az öreg mollához, akiről köztudomású volt, hogy gyakran elbóbiskolt ima közben, ezért Khaldi beavatta a piros bogyók titkába. A molla¹ elkezdett kísérletezni a kávészemekkel. Rájött, hogy megfőzve sokkal élvezhetőbbé válik. Így lett a kávécserje nyers, piros bogyójából illatos, finom ital.²

Létezik egy közlés Mohamed prófétáról, mely szerint egy alkalommal, amikor súlyos betegen feküdt az ágyán, Allah megkönyörült rajta, és Gábriel arkangyallal küldött

¹ Mohamedán hit- és jogtudós, mohamedán papok megtisztelő megszólítása.

² Kaldi's Coffee Discovery
<http://www.beanthere.co.za/discover/history/kaldis-coffee-discovery>

neki egy gyógyító italt, mely olyan fekete volt, mint a Kábakő Mekkában. Ez a "qahwa"³ nevű ital olyan erőt öntött Mohamedbe, hogy elfogyasztása után negyven férfit emelt ki a nyeregből, majd ugyanennyi nőt ismertetett meg a szerelemmel. Egy másik történet szerint egy száműzött szúfi bölcs talált rá a kávécsesréjére, melynek gyümölcse megmentette őt és tanítványait az éhhaláltól. Léteznek olyan írásos bizonyítékok, melyek szerint Ibn Szína, ismertebb nevén Avicenna,⁴ már 1000 körül gyógyszerként alkalmazta a fekete levest. Emellett több régi arab mesében is felbukkan egy titokzatos, keserű ital. Minden bizonnyal ezek a legendák a kávé elterjedése folyamán jöttek létre azzal a céllal, hogy elősegítsék az új itallal való megbarátkozást. Érdekes kérdés, hogy vajon miért pont ezzel a névvel illetik ezt az italt.⁵

E legendák közül természetesen egyik sem bizonyított, hogy melyik igaz, talán sosem fogjuk megtudni. Feltehetően a kávé elterjedése folyamán jöttek létre, elősegítve az új itallal való megbarátkozást. Érdekes kérdés, hogy vajon miért pont ezzel a névvel illetik ezt az italt. A mi „kávé” szavunk az európai nyelvekben meghonosodott coffee szóval ellentétben török (kahve) közvetítéssel érkezett hozzánk, és az arab qahwára vezethető vissza. A qahwa arab szó eredeti jelentése bor, és valószínűleg azért vitték át jelentését a kávéra is, mert hasonló élénkítő, hangulatjavító hatása volt, ezzel ellentétben az európai nyelvek által használt coffee a kávé származási helyéről, Kaffáról kapta a nevét, amely egy etiópiai város neve.

Hasonlóan a növény felfedezéséhez, arról is különböző történelmi spekulációk születtek, hogyan vált az ételből ital. A korai európai felfedezők azt állították, hogy az etiópok a nyers kávébabot rágták élénkítő hatása miatt. Az érett kávécsesresznyeget időnként porrá törték, összekeverték állati zsiradékkal, s a keverékből golyókat gyúrtak. Az így keletkezett elegy életfontosságú energiaforrásnak bizonyult, s különösen akkor vált értékessé, amikor törzsi háborúk alkalmával a harcosoknak minden erejükre szükségük volt.

³ Maga a szó is arab eredetű, jelentése: a már elkészült ital.

⁴ Afsana (980-1034) Perzsa származású fizikus, filozófus és tudós, a középkori muszlim gondolkodás egyik legnagyobb alakja. Egyike volt a leghíresebb muszlim orvosoknak.

⁵ Coffee legends: Muhammad and the Archangel Gabriel
<http://www.kobricks.com/coffeeroots.asp>

Hogy mikor vált az ételből ital, arról nincsenek fennmaradt források. Kezdetben a kávé csak vallásos ceremóniák alkalmával, illetve orvosi rendeletre fogyasztották, de idővel kiszivárgott a vallásos környezetből is. Nem számított tiltott italnak, így a nép is hamar elkezdte követni a vallási emberek példáját. Miután az orvosok is felfigyeltek a kávé áldásos hatására, mind többen kezdték javasolni a fogyasztását betegeknek. Számptalan betegség kezelésére használták a kávé: vesekő, köszvény, himlő, kanyaró, menstruációs fájdalmak és köhögés ellen is. Arábia szerte szokássá vált a kávéivás a vallásos közösségekben, majd lassan kiszivárgott a szokás a vallásos környezetből. Mivel a mufti a muszlim jogrendszer elismert szaktekintélyének számított és feltételezhetően tudatosan nem fogyasztott volna tiltott italt, örömmel követték a példáját, s ittak maguk is az újfajta főzetből. A kávéivás kultúrája Perzsiában talán még hamarabb vert gyökeret, mint Arábiában. A 15. század közepén, szinte minden perzsa város előkelő negyede büszkélkedhetett ízlésesen berendezett kávéházakkal, ahol a vendégek nemcsak beszélgettek és politikai nézeteiket vitatták meg, hanem táncoltak és énekeltek is.

3. A kávé hódító útja

"Şeytan kadar kara, cehennem kadar sıcak, cennet kadar güzel, aşk kadar tatlı."
(Talleyrand)

„Fekete, mint az ördög, forró, mint a pokol, csodás, mint a mennyország, édes, mint a szerelem.”
(Talleyrand)

A kávéfogyasztás kultúrája a tizenegyedik században jelenik meg. Az első említések a tizenegyedik századból származnak Abesszíniából, ahol még ma is vadon nő a kávécsereje. Az arabokat tartjuk a fekete kávé első fogyasztóinak, és elterjedése nagyban összefüggött az iszlám vallással. Minthogy tilos volt a borivás, a kávé, mint élvezeti cikk, kiemelkedő szerephez jutott. A kávé a felső-etiópiai Kaffa környékéről származik, és onnan került át Jemenbe, majd a tizenhatodik század elején Mekkába, Kairóba, Damaszkuszba és az Oszmán Birodalom területére.⁶ Ezt követően a kávé megkezdte hosszú és rögös útját Nyugatra, ahol alig száz év alatt meghódította az egész keresztény Európát. Elsők között Európa kereskedelmi központjába, Velencébe érkezett meg. Az

⁶ UKERS, WILLIAM H.: *All About Coffee*. New York: Tea & Coffee Trade Journal Company. (1935) 13-16. o.

egyház emberei olyannyira ellenségesen fogadták az ismeretlen fekete italt, hogy felszólították VIII. Kelemen pápát az „az ördög itala” betiltására, de mivel maga a pápa is a kávé megszállottja volt, nem tett eleget a zúgolódók kérésének. A velenceiek gyorsan felismerték az új árucikkben rejlő lehetőségeket, és 1645-ben megnyitották az első olasz kávézót a Szent Márk téren. Ebben az időben vált a világ első számú kávékereskedelmi kikötőjévé a Vörös-tenger partján fekvő Mokka városa. 1650-től sorra nyíltak meg a kávéházak Európa többi nagyvárosaiban. 1683-ban egy lengyel férfi Bécsben néhány zsák kávébabot talált, melyet a törökök hagytak hátra a menekülésük során. Nyitott egy kávézót, és a kávéjával nagy hatalmas sikert aratott. A Napkirály Franciaországába diplomáciai úton jutott el a kávé 1669-ben. A konstantinápolyi szultán követe kávéfőzött XIV. Lajos királynak, azonban a királynak nem ízlett a divatos ital. A tizenhetedik század végén Hollandiában is eljutott a kávé, majd a tizennyolcadik század elején a franciák a hollandoktól kapták az első kávécseserjét.⁷

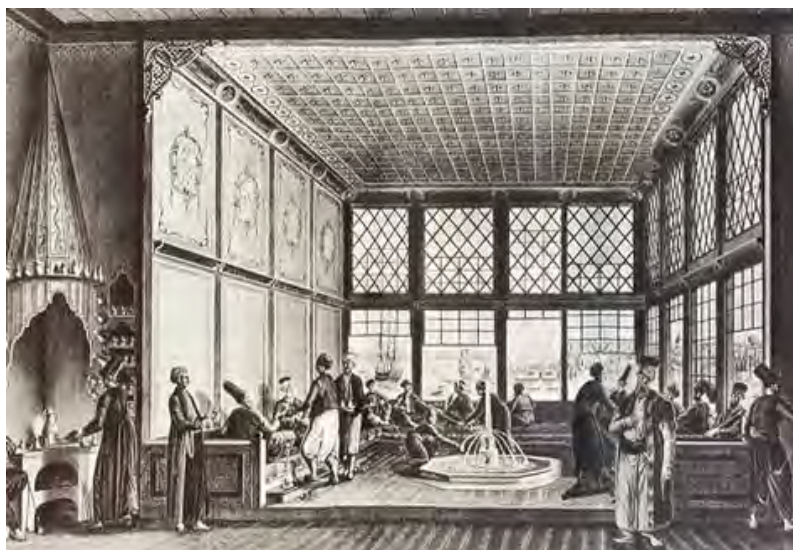
A kávé először 1543-ban II. Szulejmán szultán uralkodása alatt (1495-1566) jelent meg Isztambulban. Az első kávéházat két arab kereskedő nyitotta Tahtakale környékén 1554-ben. Az iparosok és a kereskedők körében hamar közkedveltté vált ez a kávéház, majd országszerte gomba módjára nyíltak az újabb kávéházak.⁸

Az kávéházak alapítása, szabályozása, legalizálása mindig is nagy vitát váltott ki az uralkodói körökben. Mivel az iszlám erkölcsi előírásai szerint a kínált szolgáltatások bűnnek számítottak, ezért az állam újból és újból felszámolta a kávéházakat. Valójában sosem sikerült teljesen betiltani a kávéházak működését, így különböző kiskapukon keresztül továbbra is mértek kávéfőzést.

⁷ UKERS, WILLIAM H.: *All About Coffee*. New York: Tea & Coffee Trade Journal Company. (1935) 45-46. o.

⁸ YAŞAR, AHMET: *Osmanlı Kahvehaneleri* (Mekan, Sosyalleşme, İktidar). Kitap Yayınevi, İstanbul. (2005) 238-239. o.

4. Az első kávéházak Isztambulban

1. kép: 1800'e dođru Tophane'deki büyük kahvehane. (MELLING, Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore, Paris, 1819).

Az első kávéházak Mekkában nyíltak, majd futótűzként terjedtek el az arab világban, és később, a világ minden táján. Az arab kávéházak a "tudás házának" számítottak, ahol a vendégek kávézás közben sakkoztak, pletykálgodtak, hastáncosok előadását élvezték, és zenét hallgattak. A kávéházakat fényűzően rendezték be, és mindegyik egyéni arculattal rendelkezett. Megjelenésük előtt egyáltalán nem létezett olyan hely, ahol kényelmes környezetben akár magán, akár üzleti ügyeket meg lehetett volna beszélni, vagy ahová bárki egy kávé árának megfelelő összegért betérhetett.

Peçevi⁹ krónikája szerint Isztambulban az első kávéházat Szulejmán szultán engedélyével 1555-ben Tahtakale környékén, Halepli Hakem és Şamlı Şems arab kereskedők nyitották meg. Tahtakale a 16. században a kereskedelmi központok egyikének számított. A kávé birodalomba való érkezését is bizonyítja egy feljegyzés, melyet 1544-ben egy kereskedő készített a kávé adójáról. Szulejmán uralkodása alatt mintegy 50 kávéház kezdte meg működését. Ezután a birodalom többi városában, majd a falvakban is gyorsan elterjedtek. Számuk II. Szelim (1566–1574) és III. Murad (1574–

⁹ Pécsi születésű török történész.

1595) idejében már hatszáz fölé emelkedett.¹⁰ Ez a gyors bővülés az oszmánli embereknek egy merőben új életforma kezdetét jelentette. A kávéházakat a szórakozás bolondjai látogatták. A kávéházak mindegyikében húsz vagy harminc ember gyűlhetett össze egyszerre. Néhányan könyvet olvastak, mások tavlát¹¹ vagy sakkot játszottak. Különböző szakmájú emberek gyűltek itt össze, a legfőbb sajátossága az volt, hogy olcsón, már egy kávé árért szórakozni lehetett, és lényegtelen volt, hogy ki melyik társadalmi rétegből származott. Hosszan elbeszélgettek egymással itt a rangos emberek a munkásosztálybeliekkel, ez a kávéház falain kívül teljesen elképzelhetetlen volt. Először II. Szelim idejében (1566–1574) tettek kísérletet a bezáratásukra, 1567-ben megparancsolta, hogy zárják be az összes kávéházat.¹²

5. Építészet és belső tér

„Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül bir dost ister kahve bahane!”

(Erkan Demir)

„A szív nem kávé és nem is kávéházat szeretne, a szív egy barátot akar, a kávé csak kifogás.”

A kávéházak építészeti jellegét a gyakorlatiasság határozta meg annak érdekében, hogy a beszélgetések kényelemes környezetben folyhassanak. Az első kávéházak építészetéről nem maradtak fent leírások. Sok leégett vagy sokat leromboltak, azonban a hajdani festőművészek számos kávéházat örökítettek meg festményeiken. Ezekből rekonstruálhatjuk a régi kávéházak térszerkezetét és belső berendezéseit. Az épületek térszerkezete az iszlám építészeti stílusának felelnek meg. Alapformájának a mintaképei alapvetően az arab háztípusok voltak, melynek magját egy zárt udvar képezte, ahonnan a vendégek beléphettek a kávéházba. Az udvaron ülőhelyek voltak elhelyezve, valamint egy

¹⁰ YAŞAR, AHMET: *Osmanlı Kahvehaneleri* (Mekan, Sosyalleşme, İktidar). Kitap Yayınevi, İstanbul. (2005) 238-239. o.

¹¹ Két személy által játszott, táblás játék; lényege, hogy a játékosok kockadobás szerint lépve korongjaikkal (köveikkel) versenyben végighaladjanak a játékmezőn, majd sorra levegyék őket a tábláról. A győzelemhez a szerencse és a taktika egyaránt nélkülözhetetlen. A triktrak a XX. század végén világszerte igen népszerűvé vált. A játék őstét már Kr. e. 3000 táján ismerték. A rómaiak „tizenkét soros játék”-a (*Ludus Duodecim Scriptorum*) már csaknem azonos volt a modern triktrakkal, amely főként a Mediterráneum keleti felén terjedt el.

¹² GÜRÜN, Kâmuran-, *Ermeni Dosyası, Üçüncü Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara* (1985) 429-431. o.

helység a cipők számára. A főbejáratnál egy 30 cm magas talpazatot állítottak fel. Az udvar közepén márvány szökőkút emelkedett, melynek csobogó vize kellemes hangulatot árasztott. Ezeknek a kávéházaknak az volt rendeltetésük, hogy a vendégek egy kávé mellett nyugodtan társalogjanak, hiszen sokak számára ez a hely megnyugvás és pihenőhely volt. Ennek megfelelően díványokat és kereveteket helyeztek el nagy párnákkal, ahonnan a törzsvendégek kávézás és pipázás élvezete mellett beszélgettek és mesemondók történeteit hallgatták. A terem hátulján egy tűzhely állt körülrakva rézedényekkel, amelyekben a kávé a vendégek szeme előtt főztek. A falakat polcok díszítették és fülkebemélyedések, amelyeket legszebb török motívumokkal díszítettek. A polcokon elhelyezett izniki és kütahyai porcelánedényeket versrészletek ékesítettek. A kávézáshoz használt csészék fogantyú nélküliek voltak, amelyeket egy szaruból vagy fából készült kupába helyeztek, hogy ne égesse meg a kezüket a kávétól átforrósodott.¹³

Szemere Bertalan a következőképpen ír a török kávéházzal: „A török kávéházak bútorzata, még a gazdagabbaké is, igen egyszerű. Előtte alacsony padok vannak, szalma- vagy nádszövetből készült ülésel; belől boltozatos, kimeszelt fala tele bárdolatlan képekkel, de annál szebb korán-iratokkal. A fal mellett köröskörül alacsony diván fut, min párnák vannak, vagy szőnyegek finom gyékényből. Fölöttük fogasok és polcok tele rakva pipákkal és cifra üvegharang alakú edényekkel, a nárgilt szívni, melyeknek fénylő testét a kacskaringósan font selyemszárak, mint megannyi holt kígyók tekergőzik körül. Középen egy háromemeletes szökőkút van, melynek friss víz-szála bugyogva csurog a márványkádba. A boltozatról le rézkígyókon olajmécsek függenek, melyeket a házigazda meg-megütvén, minduntalan rezegnek, néha a mécs egy fából faragott hajó-mintát ábrázol, melynek ágyúnyílásain, s ablakain világ sugárzik ki. Szögeken beretvák s ollók függenek, és egy-egy domború réztál, mely ragyog, mint egy harci pajzs. A terem hátulján a tiszta tűzhely van, körülrakva kisebb-nagyobb rézedényekkel, mikben a kávé szem előtt főzik. Ez igen gyorsan s egyszerűen történik. „¹⁴

¹³ EVREN, BURÇAK: *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. Milliyet Yayınları, İstanbul (1996) 44-46. o.

¹⁴ SZEMERE BERTALAN: *Utazás keleten*. Terebess Kiadó, Budapest (1999) 111. o.

6. A kávé és a kávéházak tilalmáról

Az ilyen helyek alapításának szabályozása mindig is nagy vitát váltott ki, mert a kor vallásos törvényei és erkölcsi előírásai szerint a kínált szolgáltatások bűnös cselekedetnek számítottak. Ezért az állam újból és újból felszámolta az ilyen helyeket. Az első tilalom II. Szelim idejében (1566–1574) került bevezetésre, de sikertelen volt. III. Murad (1574-1595) 1583-ban egy szigorú intézkedést hozott, és a birodalom területén található kávéházak mindegyikét azonnal betiltotta. Gályarabsággal fenyegette meg azokat, akik titokban tovább merészelték működtetni a vállalkozásukat. A lejegyzések szerint naponta több száz törvényszegőt ítéltek halálra. Ezek a szigorú intézkedések nemhogy megakadályozták volna a csempészáru behozatalát, hanem inkább ösztönözték és serkentették, így sem a kávé okozta szenvedélybetegséget, sem a csempészáru behozatalát nem tudta megakadályozni, ezért az uralkodó feloldotta a tilalmat. III. Mehmed idejében (1595-1603) a kávéházak az ellenzékiek elsőszámú központja lett. Az iskolázottak, a magas rangú hivatalnokok, boltosok és a vezetőségre panaszkodó janicsárok csoportja ettől a periódustól kezdődően a kávéházakat, mint politikai ellenzéki helyeket tartották számon. Végül, azzal az indokkal, hogy naplopók és léhűtők gyülekezőhelyévé váltak III. Mehmed betiltotta a kávéházakat, de jóval nagyobb veszélyt sejtettek valójában abban, hogy az összegyűlt emberek, értelmiségiek a kávéházakban eszmét cserélhettek, és esetleg a birodalom ellen szervezkedhettek. A szultán ezt pontosan tudta. A tiltást, azonban sohasem sikerült teljesen betartatni, különféle kiskapukon keresztül továbbra is mértek kávé a városban, így a tilalmat fel is oldották még III. Mehmed idejében.¹⁵

7. A társadalmi életben betöltött szerepük

A kávéházak fontos szerepet töltek be a török társadalom életében a 16. századtól, mely században az Oszmán Birodalom aranykorát élte. bekövetkező társadalmi átalakulás korában is jelentős kulturális és közösségi szerepet játszottak. A Tanzimát¹⁶ és a köztársaság időszakában bekövetkező társadalmi átalakulás korában is jelentős kulturális

¹⁵AÇIKGÖZ, NAMIK: *Kahvename*. Akçağ Yayınları, Ankara (1999) 48-52. o.

¹⁶ 1839-ben, a gülhánei pátens kibocsátásával kezdődött a török reformkor, amelyet 1856-ban az új reform fermán (Islahat fermanı) követett. Ezek az iszlám világban odáig nem tapasztalt módon teljes egyenjogúságot ígértek és többé-kevésbé biztosítottak is a birodalom nem muszlim alattvalóinak.

és közösségi szerepet játszottak. Különösen a reform kor után működő kávéházak jól szemléltették a kor társadalmának kulturális sokféleségét és a társadalmi rétegek gazdasági helyzetét. A vendégeket nem a koffein élvezete vonzotta a kávéházak félhomályába, hanem sokkal inkább a tágas térben zajló társasági élet és zene kellemes keveréke. A szűkös magánéleti tér, a zsúfolt otthonok mintegy taszították az embereket a tágas és egyéni elkülönülésre több lehetőséget nyújtó nyilvános terekre. Az emberek addig mindennapi életüket otthonuk, a bazár, és a mecset között töltötték, de a kávézók megnyílásával a török emberek a szűk otthoni életükből, egy újfajta életstílusba, a társasági életbe csöppentek. Az idő folyamán a kávézók kulturális befolyásukkal, a politikai, társadalmi és kulturális élet változása során fontos szerepet játszottak. A török társadalomban azon egyszerű emberek számára, akik eddig hagyományos életformát éltek, az életszabályzatukat és az életformáikat egy séma szerint élték, felszabadulásuk kezdeti szakaszának is tekinthetjük. Természetesen a kezdeti szakaszban a beszélgetések tárgya a hagyományok keretein belül maradtak, ennek ellenére időközben a kávézók, törzsvendégeik jelleme szerint, a mindennapi és a társadalmi életet mélyen beható beszélgetések, és eszmecserék folytatásának színtereivé váltak.¹⁷

A kávézók strukturális változása különösen az európai formát utánzó kávézók nyitásával gyorsult fel. Így Törökországon keresztül Európában elterjedt kávéházi kultúra megváltozott, és nyugati értelemben vett modern stílusával visszatért oda, ahol megszületett. Ezek a helyek az Isztambul kellős közepén gomba módjára szaporodtak, a törökök kezdtek megismerkedni az európai emberekkel és az európai kultúrával. Így a 19. századi szellemi fejlődésre jelentős hatással voltak, különösen az európai gyökerű eszmék, valamint az Európa által képviselt társadalmi életszínvonal is ezeken a helyeken mutatkozott meg, így a török kultúrára és gondolkodásmódra is nagy befolyással voltak. A „Kafe” néven említett helyek dekorációja, megvilágítása, hangulata és vendégei sokban különböztek a többitől. A francia stílusú tejeskávén kívül likőrrel és rakival¹⁸ is szolgáltak, valamint itt a bécsi édességeket is meg lehetett ízlelni. Ezek az alafra¹⁹ kávézók a hagyományos oszmán kávéházakat is befolyásolták, dekorációját és építési stílusát utánzó

¹⁷ DESMET-GRÉGORIE, HELENE: *Doğuda Kahve ve Kahvehaneler*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul (1998) 66. o.

¹⁸ Törökország nem hivatalos nemzeti itala, 40-50% alkoholtartalmú, ánizsmaggal ízesített törköly- vagy gyümölcs párlat.

¹⁹ Európai stílusú, "európai módi".

kávéházak jöttek létre. A török hagyományokat és szokásokat ápoló kávéházak pedig, az egyszerű és elmaradott kávéházak kategóriájába estek vissza. Különösen a konzervatív embereket leleplezni kívánó satíramesterek, az ezekben a kávéházakba járókat úgy mutatták be, mint fejükön turbánt viselő, régimódi embereket, akik a kávézóban csak vízpipázással és a reformok szidásával foglalkoztak.²⁰

Ez a változás az akkori reformista értelmiségi réteg által, a török társadalmon belül egyre jobban fejlődött. Az új stílusú kávéházakat egy teljesen új társadalmi intézménynek tekintették, a régitől a modernebb felé haladó változási folyamata miatt. Ezen átalakulás fő és kezdeti bázisát képviselő kávéházak, az önmagát megtagadó, saját kultúrájukat lenéző magatartást képviselték és hirdették, így igyekezve a reformnézeteket elterjeszteni. Bár elsősorban vendéglátás céljából jöttek létre, a kávéház átmeneti tér az utca teljes nyitottsága és az otthon intimitása között, mindkettő előnyeit egyesítve. Eredetileg a város szerkezetében is nagy átmenő forgalmú találkozási pontoknál kapott helyet, mint piactereken, mecsetek mellett, itt kínálta a testi és szellemi értelemben vett felüdülés lehetőségét, és a különböző rétegek, arisztokraták, polgárok, sőt nagyon egyszerű emberek, illetve a különböző korosztályok számára olyan lehetőséget nyújtott, amit semmilyen más intézmény nem tudott biztosítani. Akkoriban az embereknek sokkal több szabad idejük volt, mint ma, és ezzel jobban is gazdálkodtak, jobban tudtak vele élni. A kávéház tehát a beszélgetés, érvelés és elfogadás fontos színtere volt, ahol szemtől szemben volt jelen a beszélgetőpartner.

Természetesen a hagyományos oszmán kávéházak helyzetükből adódóan, és az általuk képviselt társadalmi misszióknak köszönhetően nagyon fontos szerepet tölthettek be, ennek ellenére a tőlük elvárt társadalmi és erkölcsi normák kialakításában nehézségekbe ütköztek. Azonban amikor ezen kor viszonyait értékeljük, akkor a társadalmi és gazdasági dinamizmusoktól távol álló török társadalomtól többet várni jogtalanság lenne. Ebben az értelemben a hagyományos kávézók törzsvendégei és az európai stílusú „kafé” vendégei közti különbség, a köztársasághoz vezető modernizációs folyamatoknak a néptől való elkülönültségének előképét képviseli. Különösen a Tanzimát kor után magukat modernnek nevezőkkel, ugyanakkor elmaradott vagy konzervatívnak minősített rétegek közti szakadék már visszafordíthatatlanul megnőtt.

²⁰ DESMET-GRÉGORIE, HELENE: *Doğuda Kahve ve Kahvehaneler*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul (1998) 67-68. o.

8. A szórakozás, játékok és erkölcsstelenség helyei

2. kép: Játék a kávéházban. (HEISE, ULLA: Kahve ve kahveaneler. Dost Kitabevi, Ankara 2001).

„A fürdő a férfiaknak is egyik fő élvezetök, és még a kávéház, melynek száma Constantinápolyban több ezerre megy. Minden ötven lépésre találsz egyet; a piacokon, a bazárok, mint a mosék mellett s a tengerparton egymást érik; künn a vidéken nincs egy szép hely, nincs kioszk-csoport építve egy domb tetején, nincs pázsit egy csörgő patak partján, nincs fok, mit gesztenyék s platánok árnyékoznak be, mint nincs oly szegény falu, melynek a maga kávéháza meg ne volna. Török neve azt jelenti: "az ismeretek iskolája." És valóban, a középosztálynak s a népnek e hely az, mi nálunk a kör és casino; mert ha keveset olvas, annál kíváncsibban hallgatja mindazt, mi ajakról ajakra hagyományképpen száll. Napi munkájok után az emberek itt gyülekeznek össze, s közlik egymással a legújabb híreket, nemcsak ismerőseikről, nemcsak magándolgaikról, de itt veszik bírálat alá a kormány tetteit s a birodalom közügyeit. Hajdan e gyülekezetekből eredtek a mindenható janicsárok lázadásai, azon összeesküvés is, mely II. Ozmánt trónjától megfosztá, egy kávéházban alakult. Testvére IV. Amurat, 1623-ban bosszúból valamennyi kávéházat bezáratott, mint 1828-ban Mahmud is, ki a janicsárok kiirtása után jól tudta, hogy a régi rendszer titkos hívei s a dervisek a kávéházakból izgatnak. De a nép

főltalálta magát; mihamar valamennyi kávéház megnyílt, mint borbélyműhely (egy titkos kávéteremmel hátul), s azóta minden kávéház egyszersmind borbélyműhely is.”²¹

A 16. századtól a kávéházak az emberek nagy része számára egy találkozási hely lett. Arra használták őket, hogy találkozzanak a barátaikkal, de a funkciójuk ennél sokkal színesebb volt. Egy érdekes történet szerint, néhány kávéházban a halott emberek megmaradt tárgyait is adták-vették. A kávéházak nagyon gyorsan szórakoztató központokká váltak, azon egyszerű oknál fogva, hogy előtte nem létezett semmi hasonló szórakozóhely, ahol az emberek összegyűlhetnek volna, így nem meglepő, hogy rövid idő alatt nagy népszerűségnek örvendtek. A kávéházak általában zajosak voltak, de néhány szórakozás miatt, pont fordítva, teljes csendre volt szükség. Néha két vagy több ember sakkozott, veszekedtek a játékon, az érdeklődők körjük gyűltek, és úgy nézték a játék alakulását. Sokan szinte csak a játék játszásának élvezetért, vagy éppen a játék nézéséért jártak a kávéházakba.²²

A tavlához hasonlóan az „el turafı”, mai nevén „okey” nevezetű játék is rögtön népszerűvé vált a kávéházakban. Ez a játék egy dominóból átalakult, Kínából származó, 13. századi játék. Az Oszmán Birodalomba a 16. század végén érkezett meg, és a 17. századra már a legnépszerűbb játékok egyikének számított.²³ Ezt a játékot hagyományosan négyszínű dominóval játsszák, a cél az, hogy az nyer, aki megszabadul a kezében levő kártyáktól. A játék véget ér, amint az egyik játékos lepakolja a lapjait, egyet kivéve, amit eldob. Az embereknek igényük és szükségük volt a játékok nyújtotta kikapcsolódásra, ezért természetes, hogy sokan szinte az egész napot ezzel a szórakozással töltötték.

²¹ SZEMERE BERTALAN: *Utazás keleten*. Terebess Kiadó, Budapest (1999) 110-111. o.

²² GÜMÜŞOĞLU, FIRDEVŞ: *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*. Bağlam Yayınları, İstanbul (2001) 93-105. o.

²³ Okey Oyun'un Tarihi
<http://ikincisokak.blogspot.hu/2009/10/okey-oyununun-kisa-tarihi.html>

Ugyancsak nagy népszerűségnek örvendett az úgynevezett történetmondók hallgatása, vagy éppen a zenés, táncos előadások is. Főként ramadán²⁴ havának estjein teltek meg a kávéházak, az e féle szórakozást kedvelőivel. Ilyenkor még a berendezés javát is kivitték, és egyszerű ülőalkalmatosságokat tettek a helyére, hogy minél többen férjenek el. Azonban voltak olyan helyek, ahol a vendégek szerencsejátékokat űzhettek, és az akkoriban elterjedt kábítószert is fogyaszthatták, ami az ópium volt, de a vendégek a kávéházakban másféle szórakozást is igénybe vehettek. Nemcsak játékokat játszhattak, táncos előadásokat tekinthettek meg, hanem másféle hajlamaikat is kiélhették, mint például fiatal fiúk szolgáltatásainak igénybevétele.²⁵

²⁴ Az iszlám holdnaptár 9. hónapja, amely alatt a muszlimok napkeltétől-napnyugtáig böjtölnek. Ramdán hónapban arra emlékeznek, hogy Allah kinyilatkoztatta Mohamednek akaratát. Mivel az iszlám naptár rövidebb, mint az általunk használt Gergely-naptár, így az ünnep folyamatosan vándorol, évről évre más időpontra esik. Az iszlám világ szent hónapja alatt napfelkeltétől napnyugtáig tilos enni, inni, nemi életet élni, cigarettázni és vízpipázni. Ezeken felül tartózkodni kell a hazugságtól, a rágalmozástól, a hamis tanúskodástól, és tilos más tulajdonát megkívánni.

²⁵ EVREN, BURÇAK: *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. Milliyet Yayınları, İstanbul (1996) 196-197.o.

9. Kávéházi típusok

3. kép: Oszmán kávéházi jelenet. (ÜNVER, SÜHEYL: Türkiye’de Kahve ve Kahvehaneler. Türk Tarih Kurumu, Ankara 1963).

8.1. Szomszédsági kávéházak (Mahalle Kahvehaneleri)

A 16. században a mindennapi életben széles körben elterjedt, fontos szerepe volt kulturális és társadalmi szempontból. Ez a kávéházi fajta volt a legerjedtebb helyszín a kávézás terén. Először a mecset közelében az ima idejét váró emberek tértek be ide, hogy elüssék az időt. Idővel pedig távolabb a mecsetektől a forgalmas központokban nyíltak meg, így érve el egyfajta függetlenségüket. A sajátossága abban rejlett, hogy e kávéházak kisebb körzetre terjedtek ki, tekintet nélkül arra, hogy a környéken lakókat, vagy éppen az utcáról betérő vendéget kellett kiszolgálni. A helyiek itt vitatták meg az első kézből hallott pletykákat, nehézségeket, és megoldásokat az aktuális problémákra. A 16.-17. században az Isztambulba látogató turisták a helyiekkel együtt ezekben a kávéházakban nemcsak beszélgettek, hanem vallási énekekről szóló könyveket is olvastak, és különböző játékokat is játszottak, úgymint tavla, sakk, vagy kártyajátékok. Az utcai kultúra és a városi élet ezeken a kis központokon találkozott. Ez a kávéház volt a többi kávéház prototípusa.²⁶

²⁶ EVREN, BURÇAK: *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. Milliyet Yayınları, İstanbul (1996) 47-49.o.

8.2. Iparosok kávéházai (Esnaf Kahvehaneleri)

A 16. századtól a „szomszédsági” kávéházakkal együtt az iparos kávéházak Isztambul kereskedelmi központjaiban alakultak meg. Ezek a kávéházak Eminönü, Beyazıt és Aksaray környékén terjedtek el. A vendégkörben a közös nevezőt nem a vendégek származásában kell keresnünk, hanem a szakmájuk hasonlóságában. Az iparos kávéházakat a vendégek sajátosságából kifolyólag két csoportra lehet osztani. Az első csoport főként az alsóbb osztálybéli emberek közül került ki, akik nem voltak kereskedőház tulajdonosok, a munkásréteghez tartoztak. Ez a fajtája, az árufuvarozás és az építőmunkák elterjedésével az Aranyzarv-öböl partjára koncentrált. Hordárok és építőmunkásokat szállítók szakmai csoportjai ezekhez a kávéházakhoz voltak lojálisak. Ahogy telt az idő ezek a helyek már nem csak az idő elütésére és a szórakozásra szolgáltak, hanem a munka megfigyelésére és egyben munkakeresésre is. Az ehhez hasonló kölcsönös segítségnyújtások miatt szinte egy munkakereső központtá alakult át. A hagyományos szakmák eltűnésével a munkások sajátosságaikat is elveszítették így ez az irány megváltozott. A második csoportban pedig a kereskedőház és üzlettulajdonosokat, és magasabb rangbéli iparosokat tömörítő kávéházak helyezkedtek el. Főként a Nagy Bazár és környékén jöttek létre. Ezek tekinthetők Isztambul első kereskedelmi irodáinak.²⁷

8.3. Janicsárok kávéházai (Yeniçeri Kahvehaneleri)

A janicsárok kávéházai a 17. század közepétől jelentek meg. Az eredetileg nőtlen janicsárok a házasságra engedélyt kaptak, hogy a laktanyákon kívül egy új életbe kezdhesse, és elkezdték saját kávéházaikat összegyűjteni. Tulajdonosai általában a janicsárok hadtестein belüli emberekből kerültek ki. Úgy vélték, ahhoz, hogy valaki kávéházat nyithasson, elég, ha janicsár, viszont a tulajdonosnak erős és híres embernek kellett lennie. Nehéz megmondani, hogy miért lett ennyire népszerű a janicsárok körében a kávéházak megnyitása, de valószínűleg azért, mert nem igényelt nagy erőfeszítést, tudást, szakmai képzettséget, bárki, aki kellő tőkével rendelkezett, nyithatott egy kávézót. A janicsárok kávéházai a Boszporusz partján, Galatában és Üsküdar kerületeiben terjedtek el. Létrehozásukkal egy új kultúra alakult ki a mindennapjaikban. Az ügyfelek főként különböző rangú janicsárok, és az ő társaik voltak. Először kávézásra, vízpipázásra,

²⁷ EVREN, BURÇAK: *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. Milliyet Yayınları, İstanbul (1996) 50-51. o.

beszélgetésre és alkalmanként kábítószer fogyasztásra használták, de idővel, a 18. század végére és a 19. század elejére a funkciójuk alapjaiban megváltozott. Megjelent a szabálytalanság, rendőri zsarolás, korrupció, szúfi rituálék, és innentől erőszakos helyekként tartották számon. Politikai diskurzusokat folytattak, az ilyen beszélgetések zavarták a hivatalnokokat, mert a hatása az emberekre fenyegetően hatott, és magában rejtette egy háború lehetőségét, amely a kabinet lecserélésére irányult. IV. Murad éjjelnappali járőrözést rendelt el a janicsár kávéházak környékén, hogy az ilyen összejöveteleket, esetleges összeesküvéseket szemmel tarthassa. 1826-ban II. Mahmud gyakran bezáratta ezeket a kávéházakat, mert hamis pletykákat, és különböző híreket terjesztettek az államügyekről. Ennek ellenére mindig újrainítottak, és széles körben egyre népszerűbbé váltak. Egyes kerületekben pedig meghaladták az egyéb üzletek számát is. Mint már az előzőekben említettem a hatóságokat rendkívül zavarta a janicsár kávéházakban folyó tevékenység, de képtelenek voltak megszabadulni tőlük, mert amint lebontottak egyet, azonnal zendülés tört ki. Nem mertek teljes tilalmat elrendelni a kávéházak ellen, de az állam nem tolerálta tovább őket. A régi városban és a szomszédos helyeken a Boszporusz mindkét oldalán több mint 10.000 kávéházat romboltak le. A társadalmi összetartás, közbeszéd és a janicsári ethosz, ami lehetővé tette a kávéházak fennmaradását végleg elpusztult. Így véget ért egy korszak a kávéházak történetében ahol a janicsár kávéházak a kávézás és a dohányzás mellett képviseltek egyfajta kulturális helyet, ugyanakkor a maffia kereskedelem és lázadás központjai voltak.²⁸

8.4. Zenész kávéházak (Semai;Çalgılı Kahvehaneler)

Az első zenész kávéházak 1826-ban nyíltak meg Isztambulban. Ahogy közeledett a Ramadán, a verseny is fokozódott közöttük. Sokan ezt a fajta kávéházat választották. Itt az arab kávéházakhoz hasonlóan rengeteg hangszeren játszottak ezzel szórakoztatva az idelátogatókat, mint például, klarinét, dob, darbuka. A zenészeknek egy sarokban alakítottak ki helyet. A falakat gyönyörű képekkel, tükrökkel és papírrózsákkal díszítették, néhol hangszereket is akasztottak a falra. Ramadán idejében az asztalokat eltávolították, és helyette kifejezetten a vendégeknek készített kicsi fonott székeket tettek be, hogy többen elférjenek. A böjt első napjától, folyamatosan egyre több ember választotta szórakozás céljára ezt a fajta kávéházat. Ramadán havában péntek esténcént is nyitva volt, egészen a

²⁸ EVREN, BURÇAK: *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. Milliyet Yayınları, İstanbul (1996) 52-60.o.

bőjt végét megelőző estéig. A vendégeknek rendszeresen rejtvény versenyeket rendeztek, általában találós kérdéseket kellett megfejteni, és aki nyert, ajándékként pénzt, kendőt vagy különböző selyemből készült kelméket kapott. Ide bármilyen társadalmi rétegből jöhettek a kuncsaftok, azzal a feltétellel, hogy túl fiatalokat nem engedtek be. Fő jellemzője, hogy színház is működött benne, és a klasszikustól eltérő elrendezése volt. Teljesen új sémát követett, ahol a szórakozás kapta a legfontosabb szerepet. Változatos programokkal kedveskedtek a klienseknek. Aki kedvet kapott énekelhetett, vagy akár játszhatott is a hangszereken. A belépő húsz pénz volt, viszont szégyennek számított, ha valaki csak a pontos díjat fizette ki, ezért a legtöbben a belépő ára mellé egy vagy két kuruş is adtak. Sőt sokan, ha csoportosan jöhettek, akkor még ezüstpénzt is adtak borralalóként. Ez akkoriban nagy összegnek számított. Néhány a leghíresebb zenész kávéházak közül: Küçük Mustafapaşa Tulumbacı Kahvesi, Gedikpaşa'da Arabacılar Kahvesi, Unkapanı kahvehaneleri, Bayezit'te Köşklülerin Kahvesi, Beşiktaş'ta Paşa'nın Kahvesi, Hendek'teki Tulumbacı Kahvesi... A vendégek többsége léhütő, csapodár volt, ezért sok kávézót bezártak a nagy viták, veszekedések miatt, így ezek csak 1826-tól 1914-ig működhettek.²⁹

8.5. Szegények kávéházai (İmaret Kahvehaneleri)

A mecsetek mellett alakultak meg. Az ima idejét váró emberek azzal a szándékkal ülte be ide, hogy elüssék az időt. Későbbiekben ez a fajta kávéház átalakult játékteremmé. Amíg el nem jött az ima ideje, főként az esti és az utolsó, a nép szórakoztatása céljából Hamzename Battalgazi féle népi könyveket olvastak fel a történetmondók, illetve saz hangszerre költött népi verseket, meséket adtak elő. Karagöz bűvész színművekhez hasonló nemzeti játékaikat is itt mutatták be először.³⁰

8.6. Kábítószerfüggők kávéházai (Esrarkeş ya da Esrar Kahvehaneleri)

İstambulban főként Tahtakale, Tophane, Silivrikapı, Mevlevihanekapı és Üsküdar kerületeiben voltak megtalálhatóak ezek a kávéházak. A vendégek a függőségük miatt

²⁹ EVREN, BURÇAK: *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. Milliyet Yayınları, İstanbul (1996) 63-72.o.

³⁰ u.o. 91. o.

jártak ide. Ezeknek a kávéházaknak a többivel szemben, a kábítószeren kívül különösebb sajátosságuk nem volt. Kifejezetten elhanyagoltak és piszkosak voltak. Mindegyik a Kudemli Dede nevet kapta. Egyesek szerint ezek a „nagyapák” az emberiségüket elveszítették, szerencsétlenek és a munkában használhatatlanok voltak, mások szerint pedig teljesen elvágták a kapcsolatot az evilági élettel, Istenen kívül senkivel sem beszéltek vagy foglalkoztak. Csak annyit ettek, ami épp elég volt az életben maradáshoz, teljesen elhanyagolták magukat. Ezeknek a teljesen kimerült embereknek egyetlen céljuk volt, a kábítószer megszerzése és a bódulat elérése. Szétosztották a drogot közöttük, és rögtön elnyújtóztak, hogy az álmok világába zuhanhassanak. 30-40 perc múlva lassan mindegyik el is érte ezt a mámoros állapotot, és furcsa mozgásba kezdtek. Ezek a furcsa mozgású emberek úsztak a kábítószer nyújtotta extázisban, néha a nagy örömtől még ölelkeztek is. Ez a fajta kávéház szinte teljesen megegyezett a Tiryaki kahvehanelerivel. Hasonlóan működtek, és a vendégkörük is azonos volt.³¹

8.7. Mesemondók kávéházai (Meddah Kahvehaneleri)

A ramadán és az ünnepek alatt működő kávéházak voltak. A nagyobb kávéházak ramadán idején átalakultak mesemondó kávéházakká. Ezek mindenki előtt nyitva álltak, bárki hallgathatta az elbeszéléseket. Az emberek az udvaron vagy a nyitott ablakon keresztül hallgatták a történeteket, amit a mesemondók az udvaron, egy zsámolyon ülve mondtak el. A történetek kezdése előtt egy közmondást, vagy egy tanácsot adó kis szöveget mondtak el. Szokás szerint a történetet ezzel fejezték be: „, inşallah a következő alkalommal még ennél is szebb históriát mesélünk el”. A történetek elmondásának a célja az volt, hogy változtassanak az őket hallgató emberek életén, boldogtalanságán, és tanácsot adjanak a jövőre nézve.³²

8.8. Mozgó kávéházak (Seyyar Kahvehaneler)

A 19. században meglehetősen elterjedt volt. Nem kötődtek egy adott helyhez, a nevüket is innen kapták. Egyetlen céljuk volt, hogy a kávéfogyasztás igényét kielégítsék.

³¹ BURÇAK: *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. Milliyet Yayınları, İstanbul (1996) 93-95.o.

³² u.o. 101-103. o.

Az utcán állították fel őket, általában egyetlen tűzhely, és pár készlet csésze volt maga a „kávéház”. Aki forró kávét szeretett volna inni, csak odament, és már meg is kapta. Ma is a városrészek piacain felfedezhetünk hasonlóságot, ugyanis manapság is vannak, akik termoszból kínálják a kávét az arra igényt tartóknak.³³

10. A kávéházak jelene

Annyi bizonyos, hogy sehol a kontinensen annyi fényes, nagy kávéház ma sincs, mint Isztambulban - ebben a szép metropolisban - és sehol a világon nem intéznek el annyiféle dolgot kávéházi asztalok mellett, mint itt. Ma aligha van város, melynek társadalmi berendezkedésében a kávéháznak akkora szerep jutott volna, mint Isztambulban. Ennek a gyönyörű városnak azonban van egy olyan irigylésre méltó tulajdonsága, amely a régmúlt terén az elsőség dicsőségéhez engedheti. Ez a kávéházi világ bekerült az irodalomtörténetbe, megénekelték akkori és mai történetmondók, polgárok és költők. Egy időben a "kávéházi költő" jelzővel ellátott íróembert, mint külön mesterségként ítélte meg a szakma. Több jeles munka is született kávéházak történetéről. Írók, költők, történetmondók, művészek társasági életének kedvelt helye, sok esetben alkotóműhelye is volt egy-egy kávéház, a századfordulón. A kávéházak virágkora az oszmánli időszakra tehető. Ma is tele van a város kisebb, nagyobb kávézókkal, de azt a páratlan hangulatot már sehol sem találhatjuk meg. Néhány ugyan még ma is működik a nagy és híres kávéházakból, de már nem tölt be olyan nagy szerepet a kulturális közéletben, mint az oszmánli időkben.

Mára mondhatni eltűnt kávéházi kultúra. Ha nem is teljesen, de lerövidült, olyannyira, hogy az ember betér egy kávézóba, szó szerint csak „bedob” egy kávét, legalábbis a régi értelmezés szerint. Ez azonban része gyorsuló, elszigetelődő életünknek, manapság nincs már időnk arra, hogy beüljünk egy kávéházba, és ott töltsük el napjainkat. Az emberek, mintha nem férnének meg egymás mellett, csak rohannak, nem társalognak, és, ha este fáradtan leroskadnak otthonaikban, a legkevésbé sincsen kedvük kimozdulni. Azonban van remény, manapság ugyanis egyre gyakrabban hallani régi kávéházak restaurációjáról,

³³ BURÇAK: *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. Milliyet Yayınları, İstanbul (1996) 104. o.

és ez megindíthatja azt a folyamatot, hogy újból az emberek mindennapi szokásává, és életformájává váljon, és ne csak a turisták élvezzék ezt az élményt.

Kávéház – egy egyszerű szó, amelyet nosztalgia övez. Évszázadokon át volt történelmi események és hétköznapi, egyszerű életek színtere. Barátságok, szerelmek, élet és halál, szépség, pompa és menekülés a nyomor elől. Minden, ami csak az életünkkel kapcsolatos, egykor ezekkel a létesítményekkel volt kapcsolatban. A mai ember számára már egészen mást jelent. A kávéházaknak múltja volt, jelene van, és jövője lesz.

Felhasznált irodalom

AÇIKGÖZ, NAMIK: *Kahvename*. Akçağ Yayınları, Ankara (1999)

BİRSEL, SALAH: *Kahveler Kitabı*. Koza Yayınları, İstanbul (1975)

DESMET-GRÉGORIE, HELENE: *Doğuda Kahve ve Kahvehaneler*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul (1998)

EVREN, BURÇAK: *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*. Milliyet Yayınları, İstanbul (1996)

FODOR PÁL: *A kávészemek karrierje*. Rubicon (1993/3)

GÜMÜŞOĞLU, FIRDEVŞ: *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*. Bağlam Yayınları, İstanbul (2001)

GÜRÜN, Kâmuran-, *Ermeni Dosyası, Üçüncü Baskı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara (1985)

HEISE, ULLA: *Kahve ve kahveaneler*. Dost Kitabevi, Ankara (2001)

MELLING: *Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore*. Paris (1819)

SZEMERE BERTALAN: *Utazás keleten*. Terebess Kiadó, Budapest (1999)

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. E- Yayınları, İstanbul (1988)

UKERS, WILLIAM H.: *All About Coffee*. New York: Tea & Coffee Trade Journal Company. (1935)

ÜNVER, SÜHEYL: *Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler*. Türk Tarih Kurumu, Ankara (1963)

YAŞAR, AHMET: *Osmanlı Kahvehaneleri* (Mekan, Sosyalleşme, İktidar). Kitap Yayınevi, İstanbul (2005)

Internetes források

Türk kahvesinin tarihçesi

<http://turkkahvem.blogcu.com/turk-kahvesinin-tarihcesi/4557565>

(2012. 07.22.)

Okey Oyun'un Tarihi

<http://ikincisokak.blogspot.hu/2009/10/okey-oyununun-kisa-tarihi.html>

(2012.09.26.)

Kahve Atasözleri ve Kahve Deyişleri

http://www.kahvekeyf.com/keyf/kahve_atasozleri_ve_kahve_deyisleri-2209.html

(2012. 07.22.)

Kaldi's Coffee Discovery

<http://www.beanthere.co.za/discover/history/kaldis-coffee-discovery>

(2012.09.24.)

Coffe legends: Muhammad and the Archangel Gabriel

<http://www.kobricks.com/coffeeroots.asp>

(2012.09.24.)